

FRANSA'DA MİLLİ DİN: GALLİKAN HİPOTEZ

Emmanuel TAWIL*

Tercüme: Mürsel ÖZALP**

I. ULUS VE LAİKLİĞİN BÖLÜNEMEZLİĞİ MİTİ

Fransız aydınlarının neredeyse tamamına göre, 1789 Fransız İhtilali Fransa'da din ile ulus arasındaki bağı değişikliğe uğratmıştır. Fransız İhtilali'nden önce devlet, dini i'tizallere rıza göstermemiştir. Devlet resmi olarak Katolik idi ve onun bu karakteri Katolik olmayan birisinin vatandaş olarak sayılmasının mümkün olmaması anlamına geliyordu. Ancak 1789 İnsan Hakları Bildirgesi (D'éclaration des droits de l'homme)'nin 10. maddesi "Hiç kimse, dini nitelikte de olsa düşüncelerinden dolayı cezalandırılmaz" "*Nul ne doit être inquié et e pour ses opinions meme religieuses*"¹ hükmünü vazedince Kurucu Meclis yeni bir "ulus" anlayışı benimsemiştir. Artık ulus, dini bir yapı tarafından tanımlanmayan, salt egemen siyasi bir teşekkül olarak nitelendirilmiştir (3. Madde)². Bunun sonucunda da Protestanlar ve Yahudiler³ Fransız olmuş ve bütün herkes kanun kapsamında eşit hale gelmiştir.⁴

1789 yılında başlatılan bu yeni yaklaşım o yıldan itibaren kalıcı hale getirilmiştir. 1814-1815 Kraliyet Restorasyonları, mezhepsel mensubiyetle ulusal aidiyetin herhangi bir alakasının olmadığı gerçeğini değiştirmemiş ve bu tanımlamanın, bir ulus için tek makul tanımlama olduğunu Fransa'da herkes tereddütsüz kabul etmiştir.

Ernest Renan, 1870 Savaşı'ndan sonra yazdığı *Qu'est-ce qu'une Nation?* (Ulus Nedir?)⁵ başlıklı ünlü makalesinde, ulusun, ortak bir soy, din, dil ve bölgeye

* Kamu Hukuku ve Kilise Hukuku alanında doktor, Dini Araştırmalar alanında post-doktora (Ecole Pratique des Hautes Etudes-Sorbonne) ve Kamu Hukuku alanında doçent (University Panteon-Assas Paris II) olan Emmanuel Tawil, University Panteon-Assas (Paris II)'da çalışmalarını sürdürmektedir. "Civil Religion in France : The Gallican Hypothesis" başlığını taşıyan yazarın bu makalesi *The George Washington International Law Review*, vol 41/4, 2010, s. 827-838'de yayımlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mursesozalp@ibu.edu.tr

¹ *Declaration des Droits de L'Homme*, md. 10 (1789).

² *A.g.e.*, md. 3.

³ Genellikle bkz. Robert Badinter, *Libres et Égaux* (1989).

⁴ *Declaration des Droits de L'Homme*, md. 1.

⁵ Ernest Renan, *Qu'est-ce Qu'une Nation?* (1882).

dayanmadığını belirtmiştir.⁶ Ona göre bir ulus, “ilki ortak bir hatırate sahip olmak, ikincisi ise, faal (actual) bir arzu, birlikte yaşama isteği, bölünmemiş müşterek bir miras üzerinde yaşamayı devam ettirme iradesi gibi sonunda tek bir bütün haline gelen iki unsura” dayalı “manevi bir ilke”dir.⁷ Renan’a göre bir ulusu dini bir temel üzerine bina etmek imkansızdır ki o bunun sebebini şu şekilde gerekçelendirmiştir: “Günümüzde... tek bir inanca sahip hiç bir insan topluluğu yoktur. Herkes yapmak istediği, yapabildiği gibi inanmakta ve ibadet etmektedir. Katolik, Protestan, Yahudi de olsa, hatta herhangi bir inanca sahip olmasa da herkesin Fransız, Alman ve İngiliz olması mümkündür.”⁸ Renan kendi yaklaşımı dışındaki diğer bütün yaklaşımları, özellikle ırksal bir karaktere dayalı Alman ulus tanımlamasını reddetmiştir.⁹

Fransa’da hakim görüş olan Renan’ın ulus tanımlaması hemen hemen resmi anlayış olan cumhuriyetçilerin tanımlamasıyla aynıdır. Dominique Schnapper’ın son kitabı *La communauté des citoyens* (Vatandaşlar Topluluğu)¹⁰ gibi son zamanlarda yayınlanan resmi belge ve kitaplarda Renan’ın bu tanımlamasına göndermede bulunan pek çok örnek bulmak mümkündür.¹¹ Dominique Schnapper da Renan’la aynı yaklaşımı benimsemiştir. Buna göre ulus dini bir temele oturtulamaz. Schnapper, “bir halkın ilkelerine tezat teşkil eden herhangi bir hususiyet”le bir milletin var olamayacağını ifade etmiştir. Bir halkın mevcudiyetini korumak için... bireyler her türlü dinsel birlik ve bağlılıktan bağımsız tek bir kamusal alan olduğunu kabul etmeli,...ve bu kamusal alanı düzenleyen kurallara saygı duymalıdır.¹² Bu bakış açısından, kamusal alanda dini hususiyetlerden imtina olarak tanımlan sekülerizm (laïcité), millet fikrinden ayrılamaz.

Dominique Schnapper, 2001 yılından 2010 yılına kadar Fransa Anayasa Konseyi üyeliğinde bulunmuştur. Fransa’da yargıçların görüşlerinin gizli olmasından dolayı Schnapper’ın etkinliği hakkında net bir bilgi sahibi olmak imkansızdır. Ancak, Schnapper, Anayasa Mahkemesi, “Fransa seküler bir cumhuriyettir hükmüne dayanarak anayasanın 1. madde hükümleri olarak kabul edilen, ...kamu ile özel şahıslar arasındaki ilişkileri düzenleyen genel kurallara uymaması amacıyla, kişilerin inanç ikrarını men ettiği” 18 Kasım 2004 tarih ve 2004-505 DC sayılı kararı yayımladığında Anayasa Mahkemesinin bir üyesiydi.¹³

⁶ Genellikle bkz. *A.g.e.*

⁷ *A.g.e.*, s. 26.

⁸ *A.g.e.*, s.26.

⁹ Bkz. Örneğin, Johan Gottlieb Fichte, *Addresses to the German Nation*, s. xxxi-xxxii (George A. Kelly ed., Harper Torch Books 1968) (1807).

¹⁰ Dominique Schnapper, *La Communauté des Citoyens* 203 (2002)

¹¹ Genellikle bkz. *Commission de Réflexion Sur L’application du Principe de Laïcité Dans la République, Rapport AU Président de la République* (2003); Henri Péna Ruiz, *La Laïcité* (1998); Dominique de Villepin, 1905’e önsöz, *La Séparation des Eglises et de L’état: Les Textes Fondateurs* 7-18 (2004).

¹² Schnapper, *La Communauté des Citoyens*, s. 15.

¹³ Genellikle bkz. Blandine Ch’elini-Pont & Emmanuel Tawil, not, 1 *Annuaire Droit et Religions* 473 (2005) (Anayasa Konseyi Görüşmeleri, [CC=Constitutional Court; Anayasa Mahkemesi] karar No. 2004-505DC, 19 Kasım 2004, J.O. 19885).

Yukarıdaki yaklaşımla çelişen bir açıklama olarak, 1789 Fransız İhtilali bu tür büyük bir değişim değildi: 1789'dan önce Fransa Katoliklikten ziyade Gallikan idi. Fransız İhtilali aslında Fransız dinsel kimliğini ya da dinsel kimlik ile ulusal kimlik arasındaki bağı değiştirmemiştir.

II. FRANSIZ HALKININ GALLIKAN KİLİSESİYLE ÖZDEŞLEŞMESİ

Eski Fransa (Ancienne France)'da Gallikanizm, Fransa'nın farklı piskoposluk bölgelerinden müteşekkil milli bir kilise; Fransa Kilisesi (Ecclesia Gallicana) olarak ortaya çıkmıştır. Bu milli kilise, Gallikan Kilisesinin hakları (liberties) mottosuyla Roma Kilisesinden özerk bir şekilde konumlanmıştır.¹⁴

Gallikan bakış açısına göre (Fransız) halkı ve Gallikan Kilisesi tek bir beden olup, bütün Fransız vatandaşları, Fransa'da Gallikan Kilisesi olarak varlığını koruduğu düşünülen Katolik Kilisesinin birer üyesidirler.

A. Gallikanizmin Temel İlkeleri

Gallikanizmin ilk ilkesi, dünyevi konularda Fransa kralının mutlak bağımsızlığıdır. Papa dünyevi konularda herhangi bir güç ve yetkiye sahip olmayan birisi olarak addedilmiştir. Bu ilke en azından XIV. yüzyılın başından beri teologlar,¹⁵ piskoposlar¹⁶ ve hukukçular¹⁷ tarafından da kabul edilmekteydi.¹⁸ Bunun sayısız sonuçları olmuştur ki bunların en önemlisi papanın artık Fransa kralını aforoz edemeyeceği gibi yargılayamayacak¹⁹ olmasıydı.²⁰

İkincisi Fransa kralı, "Tam bir Hıristiyan Kral, Meshedilmiş, İlk Oğul, Kilisenin²¹ ve Kilise Disiplininin Hamisi"²² gibi Kilisede özel bir konum elde

¹⁴ Genellikle bkz. Aimé Georges Martimort, *Le Gallicanisme* (1973); 1 Victor Martin, *Les Origines du Gallicanisme* (1939).

¹⁵ *Declaration of the School of Theology of the Sorbonne University of May 8, 1663* 1-2. Maddeler, reprinted in 3 Pierre-Toussaint Durand de Maillane, *Dictionnaire de Droit Canonique* 423 (1787) [Bundan böyle *Sorbonne Declaration* olarak geçecektir].

¹⁶ *Declaration of the Clergy of France of Mar. 19, 1682* md. 1, Reprinted in Heinrich Denzinger, *Symboles Et Définitions de la Foi Catholique*, 2281-85 (1997) [Bundan böyle *Clergy Declaration* olarak geçecektir].

¹⁷ Pierre Pithou, *Les Libertés de l'Eglise Gallicane* md. 4, André Dupin, *Libertés de L'Eglise Gallicane: Manuel De Droit Public Ecclésiastique Français* 4-5 (1860).

¹⁸ Martin, *a.g.e.*, not 14, ss.101-239.

¹⁹ Bkz. Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 15, s.17-22.

²⁰ Bkz. *A.g.e.*; 1 Pierre Dupuy, *Preuves des Libertés de L'Eglise Gallicanes* 30-165 (1651).

²¹ "Le roi très chrétien, oinct, premier fils, protecteur de l'Eglise catholique." Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 7, s. 6.

etmiştir. Taç giyme töreni esnasında yapılan kraliyet takdisi (anointment) ise Fransa kralının Tanrısal seçiminin bir tezahürü olarak görülmüştür. Bu tanrısal seçim, aynı zamanda Fransa kralının, V. yüzyıl sonunda Clovis'in vaftizinde²³ İsa tarafından gönderilen kutsal yağla meshedildiği olgusuna da işaret etmekteydi. Fransa kralı Tanrı tarafından seçilmiş, İsa tarafından meshedilmiş, sıracalı birisini iyileştirme²⁴ gibi bazı mucizeler göstermiştir. Mucizeler XVI. Louis'nin saltanatına kadar vuku bulmuştur! XVII. yüzyılda, Avrupa tıp eserleri kraliyet dokunuşunu hala bir ilaç olarak görmüşlerdir.²⁵ Bütün bu sebeplerden dolayı Fransa kralı tam bir aziz olarak kabul görmüş²⁶ ve onun hem dünyevi hem dini konularda gücü haiz olduğu kabul edilmiştir. Pithou, Tanrı'nın, Fransa kralını "hem Krallık hem de Gallikan Kilisesi için hükümrân tayin ettiğini" yazmıştır.²⁷ Bir başka metin ise Fransa kralını "Uluhiyette" liyakate sahip birisi olarak takdim etmiştir.²⁸ XVII. yüzyılda Fransa kralı çok sefer "dışarıdaki piskopos" (bishop of the outside) olarak tavsif edilmiştir.²⁹

Üçüncüsü, kutsallık kazanmasıyla birlikte Fransa kralı Katolik itikadın garantörü olarak gösterilmiştir. Hatta Pithou, papanın, papa seçilmesini müteakip Fransa kralına inanç ikrarında bulunmak zorunda olduğunu iddia etmiştir.³⁰ Kral, yeni kilise divanının kanunlarını (canon) teslim almak³¹ ve Fransa'da Papalık yasalarını uygulanabilir kılmak için bunlara onay vermek durumundaydı. Bu uygulamalar bu metinlerin bir ölçüde Kutsal Kadim Katolik Doktrine uygunluğunun denetimi olarak gerekçelendirilmiştir.

Dördüncüsü, papanın Fransa Kilisesi üzerinde sadece kısıtlı bir yetkisi olmuş, Gallikan Kilisesi üzerinde ise doğrudan bir yetkisi olmamıştır. Papa, bir sefir (Legatus a latere) tayin etmek için kralın yetkilendirmesine,³² piskoposlar da Roma'ya gitmeden önce kralın onayını alma gereği duymuşlardır.³³ Papa, Fransa

²² "Protecteur" de "la discipline ecclésiastique." Daniel Jousse, *Nouveau Commentaire Sur l'Édit du Mois d'Avril 1695 Concernant la Jurisdiction Ecclésiastique 2* (1757). "Les rois sont les Protecteur des canons et doivent s'employer `a les faire respecter." Louis de Héricourt, *les Loix Ecclésiastiques de France* 88 (1730). "De tous les Souverains de l'Univers il n'y en a point `a qui la qualité de protecteur de l'Eglise et de Conservateur des Saints Canons soit due `a plus juste titre qu'aux rois de France." *A.g.e.*, s.90.

²³ Marc Bloch, *Les Rois Thaumatourges* 224, (1983).

²⁴ *A.g.e.*, s. 357.

²⁵ *A.g.e.*, s. 115-19.

²⁶ Bkz. 1 Dupuy, *a.g.e.*, not 20, s. 615.

²⁷ "[L]e royaume que Dieu . . . a commis en souveraineté [au Roi], ensemble l'Eglise gallicane" Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 7, s. 7.

²⁸ "Le Roi notre Sire n'a pas seulement temporalité, mais divinité avec, car il est inunctus et donne benefices en Régale." 2 Pierre Dupuy, *Preuves des Libertés de l'Eglise Gallicanes 1380*, (1651).

²⁹ "Un évêque du dehors." Bloch, *a.g.e.*, not 23, s. 350.

³⁰ Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 9, s. 9-10. Bu durum aslında sadece birkaç kez vuku bulmuştur. Bkz. Pierre Dupuy, *Commentaire sur le Traité des Libertés de l'Eglise Gallicane* 34-36 (1715).

³¹ Bkz. Jousse, *a.g.e.*, not 22, s. xiv.

³² Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 11, s. 12; 2 Dupuy, *a.g.e.*, not 28, s. 916-1019.

³³ Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 13, s. 15; 1 Dupuy, *a.g.e.*, not 20, s. 679-85.

Kilisesinden aldığı vergileri toplayamamış³⁴ ve onay verilmediği sürece de Papalık yasaları tek başına herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmamıştır.³⁵

Beşincisi ise, XIV. yüzyıldan itibaren piskoposlar,³⁶ Sorbonne İlahiyat Okulu³⁷ ve hukukçular³⁸ *konsilyarizm*, yani bir konsilin papanın üstünde bir otorite ve önceliğe sahip olduğu fikrini sürdürmüşlerdir.³⁹ Hatta onlar bu fikri, herhangi bir Papalık kararını, bir sonraki konsile temyize götürmek için makul bir durum olarak görmüşlerdir.⁴⁰

B. Gallikanizmin Mahiyeti

Öncelikle Gallikanlar (Roma'dan) özerkliklerinin çok eskilere dayandığını ve kendilerinin kadim gelenek üzerine kurulduklarını düşünmüşlerdir.⁴¹ Gallikanlara göre Fransa Kilisesi'nin bu özerkliği ilk Hıristiyan toplumundan itibaren var olmuş ve hiç bir şekilde de ortadan kalkmamıştır.⁴² Gallikan Kilisesi'nin özerkliği esasen Fransa'da yürürlükte olan kurallara bağlıdır: Fransa'da sadece çok eski Kilise konsillerinin kararları (canon) yürürlükte dir.⁴³ Bu husus, hem Paris Parlamentosu (ki 1503 yılında bunu *in hoc maxime consistit libertas Ecclesiae Gallicanae*⁴⁴ şeklinde kayda geçirmiş) hem de piskoposlar için (onlar da 1682 Deklarasyonu'nda bunu *valere etiam regulas, mores et instituta a regno et ecclesia Gallicana recepta*⁴⁵ şeklinde ifade etmişler) önem arz etmekteydi. Sonuç olarak, Fransa Kilisesi, kral ve parlamento tarafından yasal bir şekilde (düzenlenip) yürürlüğe konulmadığı sürece ne papanın yasasına⁴⁶ ne de yeni konsil *kanonlarına* bağlı olmamıştır.⁴⁷

³⁴ Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 14, s. 16; 1 Dupuy, *a.g.e.*, not 20, s. 679–85.

³⁵ Bkz. 1 Dupuy, *a.g.e.*, not 20, s. 429-40; Héricourt, *a.g.e.*, not 22, s. 98; Jousse, *a.g.e.*, not 22, s. xiv; Pithou, *a.g.e.*, not 17, maddeler 44, 77, s. 47–48, 71.

³⁶ *Clergy Declaration, a.g.e.*, not 16, md. 2.

³⁷ *Sorbonne Declaration, a.g.e.*, not 15, md. 5.

³⁸ Bkz. Charles Bonel, *Institution au Droit Ecclésiastique de France* 439 (1679); Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 40, s. 41–43; 1 Dupuy, *a.g.e.*, not 20, s. 464–96.

³⁹ Bkz. Martin, *a.g.e.*, not 14, s. 99-149.

⁴⁰ Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 78, s. 78.

⁴¹ Bkz. Martin, *a.g.e.*, not 14, s. 31.

⁴² Genellikle bkz. René-Louis de Voyer, *Histoire du Droit Public Ecclésiastique François* (1740).

⁴³ “[L]es canons et regles des anciens conciles de l’Eglise receus en ce royaume . . .” Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 5-6, s. 5.

⁴⁴ Gallikan Kilisesi'nin bağımsızlığı bu prensip üzerine kuruludur. Bkz. 2 Dupuy, *a.g.e.*, not 28, s. 930.

⁴⁵ Sadece Krallık ve Gallikan Kilisesi tarafından alınan kurallar, uygulamalar ve yasalar yürürlükte dir. *Clergy Declaration, a.g.e.*, not 16, md. 3.

⁴⁶ “Nous ne sommes obligés en France que de suivre ce qui est dans le corps de droit ou le corps des canons.” Bonel, *a.g.e.*, not 38, s. 440.

⁴⁷ Örneğin, Trent Konsili'nin bazı kanonları Gallikan Kilisesi'nin prensipleriyle ters düşmüştür. Genellikle bkz. Alain Tallon, *La France et le Concile de Trente* (1997).

Fransa Kilisesi'nin bu özelliği ise bu kuralların köklü bir geçmişe sahip olduğu olgusuyla savunulmuştur.⁴⁸ Dahası Gallikanlar bu normların bütün bir Katolik Kilisesi'ni bağladığını düşünmüşlerdir: Gallikanlara göre Fransa, Papalık ihlalinden beri bir şekilde Kilisenin doğru disiplinini muhafaza etmiştir.⁴⁹ Daha da önemlisi bu analiz, (yeryüzüne yayılmış bulunan) bütün Katolik Kilisesince tanınması gereken tek gerçek doktrini Fransa Kilisesi'nin muhafaza ettiği fikrine temel teşkil etmiştir. Ancak bu nokta çok önemlidir ki buradaki asıl (practical) mesele hangi kuralların bağlayıcı olup olmadığını tayin etme durumuydu.⁵⁰

İkincisi, Gallikan Kilisesi'nin Haklarının (liberties) meşruluğu delillendirilmişti. Araştırmacılar (author) Fransa Kilisesi'nin özerkliğini delillendirmek için eski metinleri incelemiş ve bunları yayınlamışlardır.⁵¹ Bu el kitaplarından en önemlisi Dupuy'un *Les preuves des Libertés gallicanes* idi.⁵² Bu kitap önemliydi, zira, Pithou *Libertez de l'Eglise gallicane en 83 articles*, adlı eserinde Gallikanizmin bütün önemli kurallarını sadece temellendirmeksizin ortaya koymuştur. 1631 ve 1651 yıllarında ise Dupuy, Pithou'nun ortaya koyduğu bu maddeleri doğrulayan bir çok arşivden, muhtelif eski belgelerin bir derlemesini yayınlamıştır.⁵³ Pithou'nun maddelerinin ispatlanmasının bir sonucu olarak bunlar kanunla aynı otoriteye sahip olduğu kabul görmüştür.⁵⁴

Üçüncüsü, Kilise tarafından denetlenen Gallikan haklar (taç giyme ayininde bunları saygın hale getirmek için yemin eden) Kralın kendisine ve özellikle bir uyumsuzluk (appel comme d'abus) hakkında hüküm vermek durumunda kaldıklarında parlamentoya bağlanmıştır. Bu özel prosedür dini bir mahkemenin adli bir kararını denetleme amacıyla kullanılmıştır.⁵⁵

C. Gallikanizm ve Roma Kilisesi'nin Doktrini

Gallikanlar kendilerini gerçek Katolikler olarak addetmişler ve milli bir kilisenin özerkliğinin ayrılık anlamına gelmediğini net bir şekilde ifade etmişlerdir. Onlara göre Gallikan Kilisesi Katolik Kilisesi'nin bir parçasıdır ve Fransa Kilisesi, VIII. Henry ile vuku bulan ayrılık sonrasında oluşan İngiltere Kilisesi ile aynı statüde değildir. Gallikanlar kendilerinin "sağlam ve gayretli Katolikler" olduklarını

⁴⁸ Bkz. Quentin Epron, *Le Gallicanisme a-t-il connu l'id'ee d'un ordre juridique*, *Droits*, no. 35, 2002 s. 3, 3.

⁴⁹ "Ces libert'es consistent en ce que l'on a conserve en France plusieurs anciens usages fond'es sur les Saints Canons sans se soumettre `a de nouvelles r`egles de discipline auxquelles les Papes ont assuj'eti plusieurs ´eglises." Héricourt, *a.g.e.*, not 22, önsöz.

⁵⁰ Bkz. Bonel, *a.g.e.*, not 38, s.15-25.

⁵¹ Dupuy, *a.g.e.*, not 20 ve 28.

⁵² *A.g.e.*

⁵³ *A.g.e.*

⁵⁴ Quentin Epron, *Gallicanisme, Dictionnaire de Culture Juridique* 761-65 (Denis Alland & St'ephane Rials eds., 2002).

⁵⁵ Bkz. Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 79, s. 78-80. Genellikle bkz. Charles Févret, *Traité de l'Abus* (1736).

ileri sürmüşlerdir.⁵⁶ XVII. yüzyılda Jacques-B'énigne Bossuet, 137. Mezmur'dan esinlenerek Roma ile olan ilişkiyi olmazsa olmaz bir durum olarak şu şekilde nitelendirmiştir:

*Kutsal Roma Kilisesi..... Seninle olan birlikteliğimize en temel organlarımızla her daim bağlı kalacağız. Ey Kutsal Roma Kilisesi, eğer seni unutursam sağ elim kurusun. Eğer seni hatırlamaz, seni en büyük sevincimden estün tutmazsam dilim damağıma yapışsın.*⁵⁷

Hatta Gallikanlar, bazı Gallikan hakların papa tarafından da kabul edildiğini iddia etmişler ve bu kabule işaret gibi görülen papanın bazı metinlerine göndermede bulunmuşlardır.⁵⁸

Ancak gerçekte Roma Kilisesi Gallikanizmi hiç bir zaman kabul etmemiştir. Fransız ruhban sınıfının 1682 Deklarasyonu⁵⁹ ve Pithou'nun *Libert'ez de l'Eglise gallicane*⁶⁰ adlı eseri gibi Konsilyarizm de Papalık tarafından mahkum edilmiştir.⁶¹ Roma Kilisesi, Fransa kralının, dünyevi konulardaki tam bağımsızlığını, kralın, Katolik itikadın garantörü olarak sunulmasını ve Fransa Kilisesi üzerindeki Papalık gücünün sınırlanmasını reddetmiştir.

Her ne kadar Roma tarafından mahkum edilse de Gallikan fikirler genel kabul görmüş ve genellikle ulusal anlayışın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir. Hatta (Fransa Kilisesi'nin) tören ve ayinleri Roma Kilisesi'ninkilerden farklılaşmıştır.

Gallikanizm, ulusal kimliğin bir unsuru olmakla birlikte aynı zamanda bir evrensellik ifade etmekteydi: Gallikanlar, bütün bir Katolik Kilisesi'ni idare etmesi gereken Katolik Kilisesi'nin sahih öğretisini (discipline) muhafaza ettiklerini düşünmüşlerdir.

⁵⁶ "[B]ons et z' el'es catholiques." Durand de Maillane, *a.g.e.*, not 15, s. 395.

⁵⁷ "Sainte Eglise Romaine . . . nous tiendrons toujours `a ton unit'e par le plus profond de nos entrailles. Si je t'oublie Sainte Eglise Romaine, puiss'e-je m'oublier moim'eme! Que ma langue se s'èche et demeure immobile dans ma bouche, si tu n'est pas toujours la premi'ere dans mon souvenir; si je ne te mets pas au sommet de mes cantiques de r'ejouissance." 2 Félicité Robert de Lamennais, *Oeuvres Completes* 130 (1839).

⁵⁸ Örneğin bkz. Pithou, *a.g.e.*, not 17, md. 72, s. 73.

⁵⁹ Pope Alexander VIII, *Inter multiplices* (Aug. 4, 1690).

⁶⁰ Bu eser 1594 yılında yayımlanmış, 1614 yılında kınanmıştır. Bkz. *Index Librorum Prohitorum: 1600-1966* (J. M. De Bujanda & Marcella Richter eds., 2002).

⁶¹ Pope Pius II, *Execrabilis* (Jan. 18, 1460).

III- GALLİKANİZM VE 1789 SONRASI RESMİ DİNİ DOKTRİN

A. İhtilal ve Gallikanizm

Anti-klerikalizm 1789 Fransız İhtilalinin temeli değildi. Aslında, Fransa Kilisesi'nin yeni organizasyonu (la constitution civile du Clerge) Gallikanizmin temeliydi. Bu kanunun redaktörleri (Durand de Maillane; Grégoire) Gallikan idi. Onlar, Parlatentonun, ihtilalden önceki kral gibi, kiliseyi restore etmek için yetkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Katolik olarak hareket ettiklerinden şüphe duymayan bu redaktörler, papanın bu yeni kilise organizasyonunu (Constitution civile du Clerge) kınaması ve bu durum sonrası ortaya çıkan ayrılık sonrası kendilerini gerçek Gallikan Kilisesi olarak tanımlamışlardır.⁶² Gerçek Gallikanizm ya da değil, onların bu tanımlamasının bir önemi yoktur, ancak, onların Gallikanizme atıfta buldukları şey, bu doktrinin Fransız mantalitesi içindeki önem göstergesidir. Bu insanlar Fransız yönetiminin bütün bir organizasyonunu yerle bir ederken, tek gerçek Katolisizm olarak nitelendirdikleri Gallikanizme dini konularda itibar gösteriyormuş gibi davranmışlardır.

B. XIX. Yüzyılda Gallikanizm

Fransız İhtilali'nden sonra, 1801 Konkordato'su, papanın piskoposları azletme yetkisini ortaya koyarak ona önemli bir güç atfetmiştir⁶³ ki bu durum Gallikan ilkelerle tezat teşkil etmekteydi.⁶⁴ Ancak, 1802'nin Organik Yasaları'yla Jean-Étienne-Marie Portalis Gallikanizmi yeniden kurmuştur ki buna göre 1. Madde, katılımı (placet),⁶⁵ 6 ila 8. Maddeler sivil mahkemelere başvuruyu (Appel comme d'abus)⁶⁶ yeniden tesis ederken 6 ve 24. Maddeler Gallikan Kilisesi'nin haklarına atıfta bulunmuştur.⁶⁷ 25 Şubat 1810 tarihindeki bir karar ise 1682 Deklarasyonunun "İmparatorluğun Genel Hukuku" olduğunu vazedmiştir.⁶⁸ Hukuki bakış açısından bakıldığında, bu organizasyon, 1789 Fransız İhtilalinden önce ortaya çıkan organizasyondan çok farklı bir durum arz etmekteydi ki artık müdahale yetkisine sahip başka bir Paris Parlamentosu yoktu; (merkezi) idarenin

⁶² Genellikle bkz. Jean-Baptiste Gratien, *Contraste de la Réformation Anglicane Par Henry VIII et de la Réformation Gallicane Par l'Assemblée Constituante* (1791); François de Torcy, *l'Eglise Gallicane Vengée de Toute Accusation de Schisme, et Préjugés Légitimes de Schisme Contre Ceux Qui l'En Accusent* (1792).

⁶³ *Le Concordat de 1801*, md. 3.

⁶⁴ Bkz. Arnaud Decroix, *Un coup de force dans l'église: le bref Tam Multa* (15 Août 1801), *Prendre le Pouvoir: Force et l'Egitimité, 6 Etudes d'Histoire du Droit et des Idées Politiques* 199 (Marie-Bernadette Bruguière Ed., 2002).

⁶⁵ *Articles Organiques de la Convention du 26 Messidor an ix* md. 1 (1802) [bundan böyle *Articles Organiques* olarak geçecek].

⁶⁶ *A.g.e.* 6-8. Maddeler, genellikle bkz. Brigitte Basdevant-Gaudemet, *le Jeu Concordataire Dans la France du 19ème Siècle* (1988); Jaques Lafon, *les Prêtres, les Fidèles, et l'État* (1987).

⁶⁷ *Articles Organiques, a.g.e.*, not 65, md. 6, 24.

⁶⁸ Bkz. Georges Goyau, Napoleon, 10 *The Catholic Encyclopedia* 694 (Garles G. Herbermann et al. eds., 1913).

gücü artık daha fazla önem arz etmekteydi ve Katolik yapılar artık tamamen Devletin bir parçası olmuştur.⁶⁹ Dr. Bruno Neveu bu durumu “İdari Gallikanizm”in meziyeti olarak tanımlamayı önermiştir.⁷⁰

1820'lerde bazı yazarlar Fransa Kilisesi üzerinde Papalık otoritesinin tesisine yönelik Ultramontan bir “restorasyon” hareketi başlatmışlardır. Gallikanizmin gerçek Katolisizme uymadığını iddia eden bu yazarlar eski Gallikan geleneklerin yerine bazı Roman (Katolik) gelenekleri ikame etmeye çabaladılar.⁷¹ Bu kişiler 1840'ların sonuna kadar Fransa Kilisesi'nde marjinal grubu temsil etmekteydi.⁷² Teologlar ve hukukçular ise apostolik geleneğe uygun, mutad Kilise doktrinini koruduğunu düşündükleri Gallikanizmi savunmuşlardır. Örneğin, 1818 yılında Frayssinous, Fransa Kilisesi'nin özerkliğinin evrensel ilkelerini, Devletin Papalık müdahalesinden bağımsızlığını ve Konsilyarizmi ortaya koyan *Les vrais principes de l'Eglise gallicane* adlı eserini yayımlamıştır.⁷³ Paris Üniversitesi Teoloji Okulu da aynı yaklaşımı benimsemiştir.⁷⁴ Bu okula göre 1682 Deklarasyonu, Bossuet'nin kitapları ve Sorbonne'un doktrini gerçek doktrindir. Bu Gallikan gelenek 1850'lere kadar hakimiyetini devam ettirmiş görünmektedir. Ancak bu tarihten sonra Ultramontan doktrin gittikçe daha bir önem kazanmıştır. 1864 yılındaki Hatalar Manzumesi (Syllabus) ve 1870 I. Vatikan Konsili'nden sonra artık Gallikanizmim Katolisizm ile uyumlu olduğunu ileri sürmek imkansız hale gelmiştir.⁷⁵ Pek çok teolog, piskopos ve papaz gizli bir şekilde savunmayı sürdürseler de Fransız Katolikler Gallikan doktrini terketmişlerdir.

Hukukçular için Gallikanizm önemini korumuştur. 1840'lardan 1860'lara Dupin, *Libertes de l'Eglise gallicane* adlı çok önemi haiz kitabını yayımlamıştır.⁷⁶ Bu kitap hem bu metinlerin bir koleksiyonunu hem de yorumunu ihtiva etmektedir. Dupin, XIX. yüzyıl hukuk sisteminin eski hukukun bir devamı –Gallikanizmin önemli bir müdafaası- olduğunu ortaya koymuştur. 1905 yılındaki Ayrılma Yasası (Separation Law)'ına kadar hukukçular genellikle Pithou ya da Guy Coquille'e atıfta bulunmuşlar ve kararlarında sık sık Gallikan prensipleri zikretmişlerdir.⁷⁷

1870 I. Vatikan Konsili'nden sonra Fransa'da Gallikanizm, Katolisizmin etkin anlayışı olduğu iddiasından vazgeçmiştir. Halbuki daha önce, sayıca fazla oldukları süre boyunca Gallikanlar Ultramontan doktrini Fransa'ya yabancı bir

⁶⁹ Xavier Delsol, Alain Garay & Emmanuel Tawil, *Droit des Cultes* 47 (2005).

⁷⁰ Bruno Neveu, *Pour une histoire du Gallicanisme administratif, Administration et Eglise* 57 (Jean Gaudemet et al. eds., 1987).

⁷¹ Joseph De Maistre, *De l'Eglise Gallicane Dans Son Rapport Avec Le Souverain Pontife* 2–3 (1829).

⁷² Bkz. Austin Gough, *Paris and Rome: The Gallican Church and the Ultramontane Campaign, 1848–1853*, s. v (1986).

⁷³ Genellikle bkz. Denis Frayssinous, *les Vrais Principes de l'Eglise Gallicane* (1818).

⁷⁴ Bruno Neveu, *les Facultés de Théologie Catholique de l'Université de France (1808–1885)*, s. 6 (1998).

⁷⁵ Gough, *a.g.e.*, not 72, s. 230.

⁷⁶ Dupin, *a.g.e.*, not 17.

⁷⁷ Bkz. Emmanuel Tawil, *Du Gallicanisme Administratif À La Liberté Religieuse* 29–47 (2009).

doktrin olarak addetmişler ve bu doktrin taraftarlarını hain ilan etmişlerdir. Gallikanlar kendilerini Fransa ile özdeşleştirmiş ve bu tartışma süresince Fransa'yı savunduklarından şüphe duymamışlardır. Aynı zamanda Gallikanlar tek gerçek Katolisizmi savunduklarından da şüphe duymamışlardır. Bundan dolayı Gallikanizm hem ulusal ölçekte hem evrensel nitelikte varlığını korumuştur.

C. Ayrılma Yasası (Separation Law)'ndan Sonra Gallikanizm Ortadan Kalktı mı?

II. Dünya Savaşı'ndan önce Fransız Katolisizmi içerisindeki pek çok kişi, Fransa Kilisesi'nin Roma'dan özerk kaldığını ve hatta Roma Kilisesi'nin dünyevi konularda müdahale yetkisinin olmadığı görüşünü ileri sürmüştür. Bu görüş, Gallikanizmin ortadan kalkmadığını ortaya koymaktadır.

1920 ve 1930'larda Dışişleri Bakanlığında Din İşleri Müşaviri olan Louis Canet'nin Gallikan doktrinleri savunduğu durumlar olmuştur. *Conseil d'Etat* (danıştay) arşivleri, onun, Gallikanizmi Fransa Kilisesi'nin resmi doktrini ve Papalık otoritesine karşı savunulması gereken bir doktrin olarak sunduğu bazı belgeler içermektedir.⁷⁸

Gallikanizmin Fransız Katoliklerinin zihniyetinde varlığını sürdürmesi *Fransız Hareketi* (Action Française) krizi sırasında da görülen bir durumdu. Editörlüğünü Charles Maurras'ın yaptığı *L'Action Française* gazetesi Katolisizmle tezat teşkil eden bir doktrini savunmuştur.⁷⁹ *L'Action Française*'in amacı monarşiyi yeniden canlandırmak ve din de dahil her şeyi bu monarşinin siyasal projesine bırakmaktı. Her ne kadar Maurras açık bir şekilde ateist olsa da *L'Action Française* ekseriyetle geleneksel Katolik seçkinler tarafından desteklenmiş ve onlar bu gazeteyi Katolisizmin ana destekçisi olarak görmüşlerdir.⁸⁰ *L'Action Française* Papa XI. Pius tarafından kınanmış ve yasak yayınlara (Index librorum prohibitorum) dahil edilmiştir.⁸¹ *L'Action Française*'in kınanmasına ve onun okuyucularına karşı hukuki (canonical) yaptırımlara rağmen çoğu onu okumaya devam etmiş, bazı teologlar da buna gerekçe olarak dünyevi meselelerde papanın yetkisizliği argümanını ileri sürmüştür.⁸²

⁷⁸ Bkz. *A.g.e.*, s. 137-40.

⁷⁹ Bkz. De Villepin, *a.g.e.*, not 10.

⁸⁰ Bkz. *A.g.e.*

⁸¹ Bkz. *A.g.e.*

⁸² *L'Action Française* hakkında genel olarak bkz. Jacques Prévotat, *Les Catholiques et L'action Française* (2001); ayrıca bkz. Fabrice Bouthillon, *La Naissance De La Mardité: Une Théologie Politique À l'Âge Totalitaire: Pie XI*, s. 149-61 (2001); Yves Chron, *Pie XI*, s. 260-72 (2004).

IV. LAİKLIKTE GALLIKANİZMİN UNSURLARI

Peki, günümüz Fransız toplumunda ya da Fransız Katolisizminde Gallikanizm hala bir başvuru kaynağı mıdır? Bugün Fransa'da hiç kimse Katolisizmi, Gallikanların tanımladığı şekliyle tanımlamıyor ve Roma Kilisesi'nden bağımsız bir Fransa Kilisesi'nin olduğunu da hiç kimse söylemeyecektir. Ancak, yaygın laiklik fikrinin bir parçası olarak Gallikan geleneğin iki önemli unsuru hala mevcuttur.

İlk unsur, hukukun üstünlüğünü korumaya duyulan istektir. Gallikanlar, dünyevi konularda kralın bağımsızlığı, katılım (placet) organizasyonu gibi bazı prensiplerle kralın otoritesini korumayı amaçlamışlardır. Bunlar Papalık otoritesine karşı ileri sürülmüş prensiplerdi. Bugün de devlet aynı şekilde otoritesinin üstünlüğünü korumayı istemektedir. Örneğin, 2004 yılında çıkardığı Dini Simgeler (Religious Signs) yasasıyla devlet, Müslümanlar üzerindeki otoritesini yeniden teyit etmeyi amaçlamıştır.⁸³ Devlet otoritesini sağlamaya yönelik bu irade bir tür milliyetçilikten uzak değildir.

İkinci unsur ise hukuk ve din konusunda evrensel bir tutumu savunma kararlılığıdır. Gallikanizm hakiki Katolisizm olarak görülmüştür. Gallikan Kilisesi uyulması gereken, sahil Hıristiyan disiplini muhafaza ettiğini iddia etmiştir ki laiklik de bugünlerde aynı rolü üstlenmiştir. Ayrılma Yasası (Separation Law) çoğu zaman bir model olarak sunulmuştur. Fransızlar en iyi sisteme sahip oldukları hususunda herhangi bir şüphe duymamaktadır. 2004 yılında Fransa başbakanı 1905 yılındaki Ayrılma Yasası'nın Fransa'yı "le phare de la liberté" (özgürlüğün deniz feneri)⁸⁴ yaptığını yazmıştır. Deniz feneri gemicilere yol göstermek için kullanılır: Gallikan iken bizler Katolik Kilisesi'ne yol gösterdiğimizi iddia etmiştik; şimdi bizler "laik"iz ve tüm evren için en doğru yolun ne olduğunu bildiğimizden emin olmaya devam ediyoruz.

⁸³ Emmanuel Tawil, *Norme Religieuse et Droit Français*, 18 (2005).

⁸⁴ Bkz. Villepin, *a.g.e.*, not 10.